

příloha

3



ústřední dům

lidové

umělecké

tvořivosti



Praha 1971

Textová příloha DIVADELNÍ VÝCHOVY č. 3

Š e s t ý s e š i t i n s p i r a c e

Ze zahraničních pramenů III.

Překlad Olga B r u c h e o v á

Ú v o d e m

V minulém čísle Divadelní výchovy jsme otiskli dva výňatky z dánské knihy autorů Elsy Oleniusové a Svenda Möllera Nikolaisena. Tentokrát zařazujeme do přílohy náměty cvičení a improvizací z první části knihy, jejíž autorkou je Švédka Elsa Oleniusová (o její práci, o vzniku, organizaci a činnosti "Našeho divadla" ve Stockholmu, které založila viz článek E.H. Bergvina Jak vyrůstalo ve Švédsku dětské divadlo, DV 1968, č. 5 a "Naše divadlo" (Směrnice), DV 1969, č.5)

Přestože metody Elsy Oleniusové jsou jednou z aplikací toho pojetí dramatické výchovy, jemuž jsme už v Divadelní výchově mnohokrát věnovali pozornost, na důvod aspoň stručnou rekapitulaci té části knihy, v níž Elsa Oleniusová podává teoretický a metodický výklad o svém pojetí tvořivé dramatiky a dětského divadla.

Podle Oleniusové je **d ě t s k é d i v a d l o** to, v němž hrají děti, stejně jako v amatérském hrají amatéři, v profesionálním profesionálové. Představení mají pro děti svůj význam proto, že jim poskytují kontakt s publikem, nejdůležitější ovšem není představení, ale hrající dítě. V Stockholmském "Našem divadle" musí dítě napřed projít **t v o ř í v o u d r a m a t i k o u**, a to alespoň jeden rok po jedné hodině týdně. Teprve potom mohou děti hrát v představení, dříve nejsou dost uvolněné a přirozené. Nejobvyklejší formou dětského divadla je tzv. "otevřená hra", tj. neformální představení pro užší okruh diváků, který je

s vystupujícími loyální a nečiní si nárok na perfektní hru. Otevřená hra se skládá z větších či menších improvizací a děti je hrají pro rodiče, sourozence, kamarády z paralelní třídy atp. Jestliže je hra opravdu dobrá, může být předvedena i širšímu publiku.

Autorka zdůrazňuje význam dětského divadla nejen pro estetickou a literární výchovu (cesta ke knize), ale i pro duševní zdraví dítěte, terapeutický význam dramatické hry pro děti tělesně postižené, děti s komplexy, bojácné apod. Dále upozorňuje i na význam hry pro rozvoj řeči: moderní děti mají málo nuansovanou řeč a chudou slovní zásobu; tento nedostatek pomáhá odstraňovat právě dětské divadlo. Dramatická výchova dětí aktivizuje, rozvíjí jejich tvořivost, učí je soustředěnosti a kontrole vyjadřovacích prostředků. Drama je prostě pedagogika v kulisách a podstatné na dětském divadle není představení, ale dítě samo.

Přípravou k dětskému divadlu je tvořivá dramatika. Abychom mohli s tvořivou dramatikou začít, potřebujeme v první řadě tři věci: prostorné místnosti, skupinu dětí a vedoucího schopného inspirace. Vedoucí tvořivé dramatiky musí klást důraz především na tyto momenty:

1. takové tělesné uvolnění, které je přípravou pro duševní podnět,
2. aktivizovaná fantazie,
3. soustředěnost.

Dobrý výsledek - uvolnění dětské fantazie a schopnost tvoření, když vedeme děti krok za krokem za pomoci uvolňovacích cvičení a improvizací k vlastní tvořivé dramatice,

v níž nastupuje i s l o v o jako tvořivý prvek. Můžeme to přirovnat k žebříku, po němž lezeme vzhůru. Když dosáhneme nejvyšší příčky, stojíme u jednoho z cílů: uvolněnosti výrazových prostředků.

Když se vedoucí poprvé setká se skupinou, musí se hned dětem představit a je důležité, aby všechny co nejrychleji znaly učitele jménem. Můžeme jim vyprávět nějaký zážitek nebo si se skupinou pohovořit a vytvořit tím atmosféru bezpečnosti a důvěry.

Jestliže by někdo ve skupině projevil nechuť ke spolupráci, nesmíme ho nutit. Vedoucí musí chuť ke spolupráci vytušit a dočkat se jí. Jako diváci chtějí děti většinou zaktivizovat svou fantazií až do té míry, že samy od sebe dostanou chuť "být při tom" ve tvořivé hře. Tím se uvolní od všech zábran, které je vlastně na začátku držely zpátky. Máme-li co činit s dětmi staršími, můžeme jim o tvořivé dramatice vyprávět, můžeme se odvolat na psané hry a na to, že u tvořivé dramatiky se neučí napsané role z paměti, ale že dítě musí s a m o tvořit osoby nebo bytosti, které musí představovat. Že nejde o to, jak h r á t roli, ale o to, jak postavu z a ž í t a b ý t jí.

Je důležité volit přípravná cvičení tak proměnlivá a zajímavá, jak jen je možné. Absolutní ticho během improvizování je základním předpokladem pro koncentraci, která je nezbytná, a dříve než začnou žáci improvizovat, musí mít pauzu na soustředění, kterou lze uvést signálem "P - M" - "poslouchej a myslí" a vytvoř si představu toho, co budeš ukazovat.

Vedoucí musí být ochoten přijímat dětské nápady na improvizaci, věnovat dětem pozornost a pomoc při jejich uskutečňování. Dále používat klíčová slova jako: kdo, kde, kdy, proč, k čemu, jak. Tyto otázky mohou zaktivizovat dětskou fantazii a často mohou dát podnět k vzniku dramatické hry.

První improvizace jsou drobné situace bez dialogu. Později se snažíme vytvořit delší a rozvinutější jednání na základě příběhu, který jsme třeba četli, nebo který jsme slyšeli vyprávět. Tato forma se nazývá **d r a m a t i z o v á n í** a je to také tvořivá **drama- tika**.

Začínáme tím, že zvolíme námět. Ale musí být hned jasné, že se námět skupině líbí a že na něm chce pracovat. Když je námět zvolen, následuje o něm diskuse (kolik bude mít jednání, co v kterém, kolik scén v každém jednání, co která scéna popisuje).

Po diskusi může následovat: **máčkrtky** - malování scény, návštěva muzea, prohlížení různé literatury, obrázkového materiálu, volba vhodné hudby atd. Pak se obsazují role (všichni si zkoušejí všechny role). Děti se rozdělí do dvou skupin. V každé z nich by mělo být několik zvláště živých dětí, aby samy hnaly práci k rychlému a zdárnému konci. Pak začínají zkoušky a improvizace, při nichž vedoucí hru sleduje a dělá si poznámky. Při historické látce musí vedoucí upozornit, že historie nesmí být dramatizována příliš drasticky a že je nutno respektovat tradici i řeč.

Důležitou složkou jsou kostýmy, snažíme se však o to, aby byly co nejlevnější, praktické a hezké. Děti milují převleky - ostatně kostýmy pomáhají pochopit časovou periodu a prostředí a dobře volený oblek pomůže i pochopit roli. Kostýmy však nesmějí odvádět pozornost od hry - ta musí být hlavní věcí.

Uvolňovací cvičení

Mají pro děti velký význam a ve skupinové práci se k nim musíme neustále vracet, zvláště když pozorujeme, že něco působí obtíže. Necháme děti uvolňovat jednu část těla po druhé: ruce, nohy, paže, lopatky, hlavu atd., přičemž své tělo musí cítit docela bezvládné. Nezapomeňme také, že obličej musí být uvolněn: brada, oční víčka, ústa, čelo. Děti mohou zkusit cítit se jako hadrový panáček.

- Volný pochod s volně mávajícími pažemi.
- Cvičení v padání. Vedoucí kontroluje, zda všichni po pádu leží zcela bezvládně (jako hadrová panenka).

Odtud pak můžeme přejít ke hraní loutek nebo "tahacího panáka". Někdo tahá za šňůry, tělo se napíná a pohybuje nazad, paže a nohy jsou toporné. Pohyb může být opakován několikrát, pak se šňůry najednou přetrhnou (úder na bubínek) a loutky klesnou dolů. Můžeme děti nechat kontrolovat, jestli uvolnění kamarádů je tak úplné, že ruce a nohy "loutek" jsou bezvládné.

Jiné úkoly:

- zvednete se vysoko na špičky, natáhnete paže a zkuste se přiblížit ke hvězdám, zkuste jednu chytit;
- jdete po břehu a vybíráte z písku ulity šneků;
- jdete ve vysoké trávě nebo po krásném jemném po břežním písku, po blátivé cestě přes náměstí, po hladkém ledu atd.

Zhluboka se nadechneme, pak je okamžik pauza, bezdýchání, někdy s tím, že klesneme na podlahu. Můžeme si představit balóny nebo gumové zvířátko, které pomalu splaskne, když z něj vypustíme vzduch, takže se scvrkne, svraští a zbortí se.

Zvláště cvičení pádu je účinné a může být prováděno vždy na zakončení hodiny. Nechte děti ležet a naslouchat hudbě, která je uklidňujícím způsobem vrací zpět k životu.

I m p r o v i z a c e

Protože jsou mnohé děti příliš uzavřené a neodvažují se předvádět se samy před skupinou, musíme začít se skupinovými improvizacemi, kde celá skupina kolektivně předvádí improvizace, např.:

- skupina se pokouší vytvořit hromadně "skalní masiv";
- drak: první je hlava, druzí skáčou v rychlém sledu za ním a tvoří konec draka;
- různé závodní sporty jako běh, běh o závod, kopaná, házená, tenis atd.
- slon větrí v džungli, nebo slon se prochází za měsíčního svitu;
- stromy ve velkém lese; vítr uvádí koruny stromů do pohybu, přijde bouře a prohání se korunami, pak se usadí, nakonec je bezvětrí;
- všichni jsou děti a hrají si ve sněhu.

Když už jsme několikrát pracovali s kolektivní improvizací, můžeme děti rozdělit do dvou skupin, kde jedna např. představuje chlapy-sochy, zatímco druhá skupina bude představovat půvabné, graciózní osoby. Pracujeme tak s kontrasty. Dále pokračujeme tak, že děti stále dělíme do většího a menšího počtu skupin. Tři skupiny mohou např. představovat vánoční, velikonoční a letní prázdniny. Čtyři skupiny mohou ukazovat

čtyři roční období. Od kolektivních improvizací můžeme přejít k individuálním.

- Napiš do vzduchu prstem své jméno tak veliké, jak jen můžeš.
- Vyryj své jméno palcem do písku.
- Pověs prádlo ve větru.
- Navlékni nit do jehly.
- Natahuj staré uliční hodiny a podle nich své náramkové hodinky.
- Dělej ranní toaletu před zrcadlem.
- Sedni si ke stolu a jez polévku, špagety nebo biftek.
- Loupej banán a jez ho. Loupej pomeranč a jez ho.
- Okusuj kuřecí stehno.
- Jez třešně.
- Trhej různé květiny.
- Kartáčuj tatínkův těžký zimník.
- Jsi modelka, která "sedí" fotografovi.
- Hraj na různé nástroje: na basu, trubku, harmoniku.

Při individuální improvizaci je obzvláště důležité aktivizovat diváky. Můžeme částečně prozradit, co improvizace představuje, můžeme upozornit částečně na to, jak se to dělá: jestli totiž vědí, co hrají, jestli všechno dobře pochopili a nezapomněli na důležité detaily. Musíme mít jasno o důležitosti správné míry, formy a citu ve vztahu k představě předmětu.

Kritika - nebo raději hodnocení - po každé improvizaci má velký význam. Je důležité, aby členové skupiny se již od začátku učili přijímat a udílet kritiku pozitivním způsobem. Musíme začít s poznáváním dobrých věcí a teprve pak navrhopvat eventuální zlepšení. Musíme se vystříhat ironie, parodie a jiných

způsobů projevů, kterým děti nerozumějí. To však neznamená, že bychom nepotřebovali mít smysl pro humor.

Cvičení smyslová:

- Vezmi do ruky malé ochmýřené ptáčky.
- Vezmi do ruky kus ledu.
- Sáhni na žhavý kus uhlí.
- Zvedni ze země ježka.
- Dívej se na svazek balónků ve vzduchu.
- Pozoruj nečas, na př. bouřku (hromy, blesky).
- Sleduj tenisový zápas.
- Dívej se na tah ptáků.
- Naslouchej zvuku hodin nebo hudbě - čemu?
- Poslouchej naříkající koťátko.
- Pochutnávej si na kousku koláče - nebo je lepší čerstvá jahoda? Nebo co ty myslíš?
- Bereš hořký lék.
- Čicháš k růži.
- Čichej k zapáchajícímu vejci nebo ke starému sýru.
- Zavři oči a odpovídej na otázky o prostředí v místnosti (barva stěn, květiny, věci v místnosti atd.)

A teď můžeme přejít k ilustraci příhody, průběhu jednání a tady můžeme postupovat podle následujícího plánu:

- A. Jednoduchá improvizace průběhu jednání (citově neutrální).
- B. Jednoduchá improvizace průběhu jednání s citem.
- C. Jednoduchá improvizace průběhu jednání se změnou citu.
- D. Improvizace s mluveným slovem. Dramatizace.

A. Příklady na průběh jednání citově neutrálního

- Předveď některý druh sportu.
- Myj podlahu nebo vysávej prach z koberce.
- Holiš holí, nebo stříháš, nebo češe zákazníka.
- Trhej jablka se stromu nebo je sbírej ze země.
Ukládej je do řady.
- Přijď domů ze školy, svlékni si svrchník. Vezmi si z mísy jablko a koušej do něj. Pak si vezmi knihu z poličky, posaď se pohodlně do křesla a začni číst.
- Představuj nějaké zvíře.

B. Příklady na průběh jednání, které je ovládáno citem nebo náladou

- Šiješ a píchneš se.
- Čteš napínavou knihu, ale po celou dobu tě vyrušuje moucha.
- Truchlíš nad mrtvým ptákem.
- Jednoho krásného jarního dne jdeš zahradou, čicháš ke květinám, nasloucháš zpěvu ptáků a cítíš se spokojený a šťastný.
- Bojíš se ve tmě.
- Nervózní matka se pokouší navléknout nit do jehly, aby přišila knoflík na kabát svého syna. Chlapec je netrpělivý a má strach, že přijde pozdě do školy.
- Netrpělivý prodáváč v obchodu s klobouky obsluhuje netrpělivého zákazníka.
- Listonoš přichází s balíkem od tety z Ameriky. Otevřeš balík a máš velkou radost. Copak obsahuje balík? Podle toho, co herec předvádí, musí divák uhodnout, o co se jedná.

- Semínko v zemi klíčí, kvete a uvažá. Jaký je to květ?
- Výtah ve výškovém domě. Nejdříve si sedni na zem, výtah pomalu stoupá, až se nakonec zastaví nahoře. Dosáhl jsi střešní terasy. Co vidíš? Zkus takový výlet výtahem v různých zemích a předveď, co vidíš.

C. Příklady na průběh jednání s cítem, který podléhá změně

- Malý chlapec si radostně hraje s balónem. Náhle balón praskne.
- Přijdeš domů ze školy s poznámkou. Tví rodiče o tom ještě nic nevědí. Jak vysvětlíš situaci? Jak budou rodiče reagovat?
- Skupina mládeže najde na školním výletě paseku. Je to zakázaný prostor, ale přesto se všichni usadí, snědí svačtinu, kterou mají v balíčku s sebou. Když pojedli, sbalí si své věci spokojeni a sytí. Mají jít domů, ale jeden z nich spatří na cestě lesníka. Postrašení ustoupí zpátky a zkoušejí najít jinou cestu, která není zakázaná.
- Chlapec přijde domů ze školy, aby si vzal model letadla, který včera večer dohotovil. Kamarádi čekají venku - bude to silná konkurence. Chlapec hledá letadlo. Tu vidí, jak jeho malý bratříček sedí a hraje si s jednotlivými kousky - zbytky letadla. Model letadla je zničený.
- Tatínek se prochází se svým synem a koupí mu u prodávče svazek balónů. Chlapec má z balónů velikou radost, zatímco je otec platí, zafouká vítr, balóny se rozletí a uletí chlapci k nebi. Chlapec je zoufalý a otec má

- zlost. Najednou spatří, že se balónky pevně zachytily na stromě. Chlapec vyleze otcí na záda a pomocí otcovy hole balónky sundá.
- Obchod s hračkami; jednotlivé hračky se po natažení začnou pohybovat. Některé s hudbou.
 - Cirkus.
 - Jdeš na nádraží a netrpělivě čekáš na svoji sestru. Máte spolu jet do města a poslední vlak jede za pár minut. Pročpak sestra nepřichází? Konečně se objeví; ulehčení.
 - Několik skřítek leží v jeskyni a đurdí se. Maminka skřítků připravuje nápoj, který jim dává. Jeden skřítek po druhém živě poskočí a dokud nápoj účinkuje, jsou všichni veselí.
 - Několik dětí zabloudilo v noci v lese. Náhle slyší nějaké zvuky. Naslouchají. Dostanou strach. Naslouchají harašení v loubí. Náhle spatří mezi stromy světlo (signál). A najednou dostanou ještě větší strach. Ale tu se vynoří jeden kamarád s lucernou. Hledal je, aby jim ukázal cestu domů. Radost a všem se odlehčí.
 - Jdeš ráno do školy. Volná čtvrtěhodinka. Domů ze školy.

Další náměty:

Scéna v továrně. Foyer divadla při premiéře. Velbloudi na poušti. Lunapark. Diváci na fotbalovém zápase. Cesta autobusem. Návštěva muzea. Na palubě lodi před příjezdem do cizího přístavu. Musíme dát dětem na srozuměnou, že se každý musí podřídít své roli, i když je malá. Jinak ne - dosáhneme žádaného účinku.

Cvičení v tom, jak dát pohybům určitý styl, bychom mohli nazvat "židle".: Budeme potřebovat tolik židlí, kolik je dětí. Vyzveme děti, aby chodily kolem židlí a na

dané známení se posadily podle charakteru toho, koho představují. Necháme je chodit a sedat jako cílevědomou osobu, nebo jako smutnou nebo unavenou osobu, jako rokokovou dámu nebo pána, nebo zase jako stařečka nebo stařenku atd. Po každé, když zazní signál, posadíme se tak, jak by si sedla osoba, kterou máme představovat.

Cvičení můžeme rozšířit o cvičení reakce: Právě když si děti mají sednout, může vedoucí například úkol rozšířit: "Támhle leží na židli napínáček!" Nebo v okamžiku, když se děti začnou zvedat: "Sedadlo židle je umazané od lepidla!" V reakci musejí děti dokázat, zda si umějí udržet svůj styl. Kulminační bod jednání často přenášíme do "živého obrazu". Šípková Růženka procitne po třech letech letech obklopena svým dvorem. Teprve po políbení princezny procitnou všichni a pohybují se a pokračují v tom, co dělali před tím, než byli očarováni.

Tohoto postupu, totiž že necháme herce zcela nehybně stát na scéně, když jde opona nahoru, je možno také použít v improvizacích nebo ve hrách pro mládež. Sevřený obraz poskytuje mladému publiku soustředěnost a moment napětí: Co se teď bude dít? Příklad: Hra z Divkého západu. Scéna: saloon. Opona jde vzhůru. Herci stojí v různých skupinách a ohrožují se navzájem revolvéry, jeden leží naznak na zemi, nohama vzhůru, zatímco druhý stojí nad ním a sápe se mu na krk, třetí chce dát jinému ránu pěstí. Scéna je němá. Náhle je dán signál a téměř zmrzlý obrázek ožívne. Tímto způsobem dostaneme silnější účinek, než kdyby bylo běhnutí v proudu, když jde opona vzhůru (scéna hlavně pro chlapce v pubertě).

D. Improvizace s použitím slov

Improvizace se slovy tvoří přechod mezi mimickými improvizacemi a dramatizací. V improvizacích, o nichž byla řeč posledně a které obsahují jednání, různé charaktery, situace a citová zabarvení, přiblížili jsme se silně k dramatu. Skupina teď může postupně začít užívat s l o v o a tím i plně rozvinutou tvořivou dramatiku. Jestliže už děti mají potřebu užívat slovy, mohou k tomu přirozeně dostat svolení i ve volné tvořivé práci. Je velice důležité podtrhnout: nejdříve myslí, pak teprve mluví!

Abychom tedy nějak začli, mohou všichni na scéně mluvit najednou, ne unisono jako při sborové recitaci, ale například v scéně trhu mohou různí prodavači doporučovat své zboží. Všichni mohou mluvit způsobem jim vlastním. Vedoucí by se měl držet v pozadí a nevykládat dětem, co mají říkat, ale pomocí otázek je dostat k tomu, aby porozuměly, jak ta osoba, kterou mají představovat myslí, cítí a mluví.

Po nějaké době skupinových prací mohou bez jakýchkoli potíží mluvit spolu vždy dva a dva, například telefonem (říci "halo" různým způsobem), nebo spolu mohou jednat, například:

- Mlsný pán si kupuje jídlo.

- Dívka si kupuje u průvodčího lístek na autobus.

Můžeme také použít slovo, které by se stalo inspirací pro improvizaci, nejdříve jenom jednoslabičné, jako "no", "ne", "hrůza", "pomoc" atd. Jednání v dramatu lze také sestavit pomocí skupiny více nebo méně vhodných klíčových slov. Například můžeme zadat slova:

ohně - odvaha - les
autostop - krádež - policie
chaos - pořádek - opozice - stávka
bouře - zemětřesení - lidé

Jiné náměty:

- Diskuse v železničním kupé. Jeden chce mít čerstvý vzduch, druhý ne.
- Sedíš ve vlaku a podřimuješ. Procítneš a zjistíš, že vlak právě minul stanici, kde jsi měl vystoupit.

Musíme podtrhnout význam toho, že máme kontakt s partnerem, že reagujeme na spoluhráčovy pohyby a odpovědi, že si vzájemně nasloucháme, díváme se po sobě a dáváme si pozor na myšlenkovou hru druhého.

Když jsou již děti improvizacemi vyčerpané na duchu i na těle, musíme poznamenat, že přechod od čisté pantomimy k používání slov se vyvíjí bez jakýchkoli potíží. A teď pochopíte, jak je důležité naslouchat, reagovat a také hned odpovídat. Tak se vytvoří na scéně kontakt, který dává iluzi skutečnosti.

Necháme-li děti představovat postavu ve větší dramatizaci, musíme jim dát nejdříve možnost vyzkoušet si podobný charakter, s nímž se už cítí důvěrněji obeznámeni. Tak dosáhnout větší jistoty.

Můžeme tu nejen experimentovat se slovy, ale s celými větami a například udat skupině větu, která může být počátkem k improvizované scéně: "Slíbil jsi, že ke mně přijdeš na moje narozeniny. Pojď sem, chci s tebou mluvit." Snad to říká učitel žákovi. Můžeme také zadat začátek dialogu: Pojď dál, Svendsene, musím s tebou o něčem mluvit" a konec dialogu: "Zmiz, nebo zavolám policii!" Mezi těmito dvěma replikami může proběhnout napínavá scéna.

Velký význam má dobrá dikce a to jak při zkouškách, tak při představení. Nemáme je však příliš korigovat, ale přece jen by bylo dobré pokaždé věnovat několik minut mluvnímu cvičení. Přesto však nikdy nepřerušujte improvizaci proto, že chcete opravovat stavbu vět a výslovnost. Děti snáze pochopí význam dobré dikce, jestliže je vyzve-me, aby mluvily výrazně a jasně, protože publikum musí slyšet i rozumět, co se říká, aby to pro ně byl zážitek.

Musíme také naznačit, jak silně působí mluvené slovo a pohyby na city, že způsob, jak se pohybujeme a mluvíme, je výrazem našich emocí.

Malé děti mají tak omezenou slovní zásobu, že od nich nemůžeme očekávat mnoho souvisle vyslovených názorů. Pomocí rytmických cvičení se slovy vycvičíme jejich řečovou a výrazovou pohotovost. U kolektivních scén mohou dát některá klíčová slova každému dítěti určitý rytmus scény a spolupůsobit na soustředění se na to, co se děje.

Například průvod a lidové scény ve hře "Císařovy nové šaty" potřebují určitá klíčová slova k tomu, aby se předešlo zmatku a aby scéna byla pevná a skloubená. Ten, kdo hraje císaře, může říci: "Nechť se dá průvod na pochod!" Podle císařova příkazu se přichystají strážé k přehlídce a když stará žena zvolá "Ó, jaké to krásné šaty!", začnou se masy lidu pohybovat, aby lépe viděly atd.

Podněty pro volnou tvořivou práci

Dobrou látkou k dramatizaci pro sedmi až desetileté děti jsou hádanky, verše, rýmováčky, krátké anekdoty a bajky spolu s pohádkami. Pro starší děti můžeme najít vhodnou látku v národních písních, baladách, básních, novelách, příbězích ze skutečnosti. Můžeme mít také "krabici věcí", kde může být výběr všeho možného, co bychom mohli použít.

Dítě může například pomocí lucerny, hole, růže, závoje nebo klobouku vytvořit fantastickou postavu, která zase může být východiskem pro dramatickou scénu. Dotyk s různými materiály a věcmi, které se "hodí do ruky", dává asociace a vyvolává různé pocity, které nám zase dávají dramatické popudy.

Šarády a křížovky vlastně přispívají k tvořivému vývoji. Šaráda je zábavná dramatická hříčka, v níž každé písmeno ve slově představuje malou hru a kde konečně "hraje" celé slovo. Například: D (džbán), O (okno), M (malíř), A (auto). Buď hrají 4 děti, každé své písmeno, přičemž všechny čtyři dohromady tvoří celé slova DOMA, nebo celá skupina ukazuje pokaždé jednotlivá písmena a nakonec celé slovo. Diváci pak luští slovo.

J a r n í d e n

Téma, na něž děti necháme improvizovat, je samo o sobě podněcující. Pro malé děti volíme nejraději realistické téma, například jarní den, který v první řadě obsahuje velký zážitek.

"Co děláme na jaře?" může být první otázka. Dostáváme mnoho nápadů a děti si například vyvolí jako nejzábavnější "foukání mýdlových bublin". Často jsou děti velice žádomlivé, ba dokonce divoké, takže někdy dost těžko poslouchají. Vedoucí ale dostala dobrý nápad. "Všichni, jichž se dotkne mýdlová bublina, budou očarováni", řekla a pokračovala, že kouzlo spočívá v tom, že ten, koho se bublina dotkne, bude se vznášet a plout kolem bez slova jako krásná zářivá bublina. Děti se ihned nápadu chopily a všechny chtěly zcela tiše sedět a čekat, až se jich dotkne třpytivá bublina a až dostanou čarovnou moc a budou se moci vznášet.... (Tady nasadíme hudbu). Pak děti

popisovaly barvu bublin a jak se cítily lehkými a krásnými, když se vznášely.

Ve druhé skupině se improvizace o jaru rozvinula následovně: Všichni zkoušeli nejdříve být sluníčkem, potom květinami, které rostou a vyvíjejí se a kvetou, nebo zase motýlem, který vylézá ze zámotku a létá kolem, nebo včelou, která bzučí, a medvědem, který leze ze svého úkrytu a povaluje se na sluníčku. Když rozdělíme role, můžeme naplánovat malou hru o jaru: Slunce stoupá. Květiny procítají a vylézají ze země, motýlí se třepotají, včely bzučí a přinášejí med z hlaviček květin. Medvědi bručí a slídí kolem. Odkryjí včelí med a pospíchají honem ho slízat. Včely pronásledují medvědy a píchají je. To vše se děje při hudbě. Jako inspi-race můžeme také použít hudby a začneme mluvit o náladě, kterou v nás vyvolává. Často dostáváme návrh hrát si na skřítky, kteří tančí a poskakují. Možná, že by skupina někdy chtěla i malovat svoje dojmy. Možná, že když nasloucháme hudbě, napadnou nás různé zábavné myšlenky, například co se stalo v podzemí u trpaslíků. Dramatizace může začít a materiál je připraven, aby se stal hrou.

Sørensovy narozeniny

Pro devíti až desetileté děti můžeme použít pokročilejší události jako dobrý podklad pro vytvoření hry, např. "Sørensovy narozeniny". Přirozeně, že začneme se skupinou hovořit o narozeninách všeobecně, o tom, jak jsme v napjatém očekávání. Otevíráme imaginární balíčky a pokoušíme se dát najevo, co tyto balíčky obashují tím, že vyznačíme představu tvaru, váhy a citu - to co jsme již dříve zažili a cvičili v improvizacích. A teď budeme hovořit o Sørenovi. Copak si přeje? Jakkak je starý? Má sourozence? - Když si objasníme údaje o rodině, kde bydlí

atd. a kolik dní je ještě do narozenin, hledáme konflikt. Začínáme stavět drama podle dramatických zákonů. V jedné skupině jsme vytvořili toto: Je ráno v den Sørenových narozenin. Otec a matka odešli do práce s Søren a jeho sestra sedí spolu u snídani. Søren mluví v rychlosti o svých narozeninách. Sestra mu připomíná, že rodiče řekli, že přijde balík. Søren si přeje jedinou věc: štěně. Mluví o tom už dlouho. Sestra se tváří trochu tajemně. Někdo zvoní. Søren jde otevřít. Je to výběrčí elektřiny. Søren zklamaně mluví něco o svých narozeninách. Výběrčí odejde a zase někdo zvoní. Je to balíkový listonoš s velkým balíkem. Søren skáče radostí, pak se ale zarazí. Copak se vlastně může posílat štěňátko v balíku? Sestra ho pobízí, aby balík honem otevřel. Je v něm ještě jiný menší balík a v něm zase další a tak to jde dál. Nakonec přijde malá krabička od sirek a v ní je malý pejsek ze skla. Sørenovo rozčarování je veliké. Sestra ho uklidňuje a lituje ho. Dole na ulici troubí automobil. Sestra - ne Søren vyhlédne z okna. Vtom někdo zvoní u dveří. Søren nareaguje. Sestra jde otevřít a vidí poslíčka s velikou dřevěnou bednou. Søren už ničemu nevěří a na bednu se ani nechce podívat. Sestra ho prosí, aby ji otevřel. Jak tak oba stojí u bedny, slyší tiché škrábání a o chvíli později "haf, haf". Søren otevře bednu a jeho radost nezná mezí.

Skupina pracuje hbitě s dialogy a zvláště dbá na Sørenův projev a reakce. Mnoho a podnětných diskusí už během přípravy ukázalo, jak je to velký proces, který se dal do pohybu při tak malém pokusu stvořit drama.

Stavíme Lidenlund

Podstatně těžší pro vedoucího, ale možná podnětnější pro děti je úkol připravit delší hru. Děti tu už musejí být trochu starší - jedenáct až dvanáct roků. Musíme

počítat s tím, že budeme muset vyslechnout více námětů, o čem by měla hra pojednávat a pokusit se realizovat jejich nápady, nejsou-li příliš bizarní. Potřebují-li pomoc nebo inspiraci, můžeme to zkusit například otázkou: "Co abychom si postavili městečko a dívali se, co se tam děje?" Možná, že návrh bude přijat, možná, že to vyvolá protinávrh. Jestliže jdou děti za myšlenkou, můžeme jít dál a ptát se: "Jápak se to městečko bude jmenovat?"

V "Našem divadle" ve Stockholmu jsme jednou takové město postavili. Abychom to oživilí a pomohli dětem se sestavením plánu, rozvinuli jsme po podlaze balicí papír a na něm jsme namalovali různé budovy: kostel, školu, radnici, dům pana starosty, věznici atd. A teď následovala otázka: "Kdopak bydlí v tomhle domě? Bydlí tu také děti?" atd.

Děti nejdříve řekly, že tam bydlí pan učitel. Některá děvčata zase řekla, že nejdůležitější záležitosti ve městě se dějí kolem pana starosty a jeho domu a tak první díl měl ukazovat společnost kolem pana starosty.

Doba děje byla stanovena před 100 lety, což vycházelo z kostýmů, které jsme našli v divadelní garderobě. Někdo měl na určitém místě zpívat určitou písničku, která měla udávat dobový kolorit.

Po mnohých diskusích, improvizacích a pohovorech měla být hra sepsána. Děti byly rozděleny do skupin a každá skupina psala jedno jednání. Když byla celá hra hotová, přečetl ji vedoucí. Některé scény byly příliš krátké, některé převrácené, zbytečně moc se vykládalo místo aby se jednalo. A tak se mnohé úseky musely několikrát předělávat a přepisovat. To je důležité proto, aby byly zápletky dobré a napínavé, jinak by bylo někdy dost

těžké udržet zájem dětí po tak dlouhou dobu. Teprve potom, když vedoucí přiložil svoji ruku k dílu, vychází nám ze všeho harmonická jednotu a začínáme studovat hru jako každou jinou.

Pandořina skříňka

Je to příklad na volnou dramatizaci námětu z řeckých bájí. Jsou v ní následující role: Prometheus, Epimetheus, Pandora, Hermes, Naděje. Dále skupinové výstupy se zvířaty (lvi, sloni, antilopy, medvědi) a lidmi (pochodňový tanec, hra dětí, dvanáct tanců neštěstí).

Vypravěč: Jednou před dávnými lety, když ještě země byla nová, seděl Zeus na Olympském trůnu. Prometheus a jeho bratr Epimetheus žili na zemi a panovali nad lidmi a zvířaty, dostávali vše, co bylo nezbytné k životu.

Hudba: Bratři a zvířata v pohybu podle báje.

Vypravěč: Byl to Prometheus, který se měl starat, aby každý dostal to, co potřebuje k životu a aby mohl zaplnit celou zemi. Lev dostal odvahu, slon sílu, antilopa rychlost. Jiná zvířata drápy nebo kožišinu a ptáci velká opeřená křídla, která je měla nosit široko daleko. (Za vyprávění rozdílí Epimetheus dary zvířatům). Konečně byl hotov, každý dostal své. Náhle však si vzpomněl, že zapomněl darovat něco lidem. Zoufale se obrátil ke svému bratru Prometheovi. Co dělat? Prometheus se okamžik rozmyšlel, pak skočil do svého vozu a ujížděl z místa rychlostí větru k Olympu. Tam zapálil svoji pochodň od hole Apollonovy a vrátil se stejně rychle zpět k zemi a předal Epimetheovi oheň.

Pochodňový tanec - Epimetheus předává oheň lidem.

Vypravěč: Po nějaké době poslali olympští bozi k Epimetheovi krásnou dívku Pandoru. Byla nejen krásnější než všechny ostatní ženy a nadanější, ale také zvědavější.

Pandora - vtančí

Vypravěč: Dlouho žili všichni pohromadě šťastně. Ale jednoho dne poslali bohové olympští svého posla Herma dolů na zem s darem pro Pandoru. Byla to veliká skříňka, která byla důkladně uzamčená. Hermes napomínal Pandoru a Epimethea, aby dávali dobrý pozor na skříňku a aby nikdy nezvedali víko, protože by podleгло ohní.

Pandora a Epimetheus staví skříňku na viditelné místo. Teď už ale můžeme vidět, jak Pandora zvědavě krouží kolem skříňky a pozoruje ji ze všech stran.

Vypravěč: A jak čas plynul, byla Pandora den ode dne zvědavější a zvědavější. Často ji Epimetheus přistihl, jak se pokouší nadzvednout víko, ale jak jen na ni zavolal, přišla zase zpátky a začala tančit a hrát si s druhými.

Pandora a děti tančí.

Vypravěč: Jednoho dne, kdy všichni odpočívali, blížila se Pandora ke skříňce. Hýbala s ní sem a tam na nakonec nedokázala ovládnout svoji zvědavost. Opatrně nadzvedávala víko a naječnou bylo slyšet strašný řev a ohromnou ránu. Z krabice vylétli malí ďáblíci, kteří přinášeli na svět neštěstí, nemoci, starosti a potíže a od té doby je tu pořád máme. Žádná pozemská bytost se už bez nich nemůže obejít. Byla to

pomsta olympských bohů za ukradených
Apollonův oheň.

Dvanáct tanců neštěstí (Dance macabre) - Zlí duchové utí-
kají ze skřínky. Tma a nešťastné skřeky za
kulisami. Dospělí i děti běhají kolem a hle-
dají útočiště.

Vypravěč: A tu náhle bylo ticho a Pandore slyšela hlas
ze skřínky - milý, jemný a zpěvný zvuk. Šla
ke skřínce a otevřela víko, a tu z ní vyšla
malá svítivá postavička, která přinášela lidem
světlo i naději. Byla to NADĚJE, která těší
nemocné a zoufalé.

Naděje kyne všem lidem i zvířatům. Tančí

Vypravěč: A když se vrátil zase mír do země pod Olym-
pem, loučí se Naděje se svými přáteli a od-
chází, aby vracela radost a zdraví lidem
celého světa.

Finale - tanec všech.

Vineta

Námět je převzat z knihy "Podivuhodná cesta Nilse
Holgerssona Švédskem". Selma Lagerlöfová ji napsala
roku 1906, když ji Sdružení učitelů požádalo, aby vytvo-
řila pro děti zábavnou učebnici zeměpisu. Kniha se v ně-
kolika málo letech stala populární nejen ve Švédsku, ale
na celém světě. Český vydání už r. 1911, poslední česká
vydání v překladu Dagmar Pallasové jsou z roku 1957 a
1967 (SNDK).

Je to příběh chlapce, který byl pro svou lenost, ne-
poslušnost a zlomyslnost začarován ve skřítku a v této po-
době podnikl s hejnem divokých hus cestu po Švédsku. Během

cesty ho jedné jarní noci - zatímco husy spaly - jeho přítel čáp Klapzobák odnesl na ostrov Wolin ve Štětínském zálivu. Na písčitém břehu čáp usnul, aby si odpočinul před zpáteční cestou a chlapec se vydal na výzvědy. Znenadání spatřil hradby a bránu města tam, kde ještě před chvílí byla mořská hladina. Vydal se na prohlídku města - zřejmě středověkého - a k jeho údivu mu všichni obchodníci začali snášet a nabízet nejlepších zboží a požadovali za to jen jediný peníz. Nils si konečně vzpomněl, že na písčitém pobřeží zahlédl starý měďák a šel ho hledat. Než se mu podařilo peníz najít a vrátit se s ním do města, město zase zmizelo. Když se čáp probudil, vyprávěl chlapec příběh města Vinety. Bylo to bohaté a šťastné město, ale pro pýchu a touhu po blahobytu bylo potrestáno: ponořilo se do moře, nemůže však být zničeno a jeho obyvatelé nemohou zemřít. Jen jednou za sto let se na hodinu vynoří, a jestliže se některému kupci podaří cokoli prodat nějaké živé bytosti, bude vysvobozeno - jeho obyvatelé budou zase moci žít i umřít jako jiní lidé. Čáp se s Nilsem smutně vrací k divokým husám. Pověst má jistý historický podklad - ve 12. století existovalo na ostrově slovanské město Vineta, které bylo koncem století zničeno neustálými nájezdy Dánů z jedné a Němců z druhé strany.

Rozvržení práce na dramatizaci

I. Motivace

II. Hlasité čtení příběhu (nejlepší čtenář).

III. Všeobecná diskuse.

1. O Nilsovi. Kdo to byl? Kde byl? Proč tam byl?
Co si předsevzal? Kdy se to stalo?

2. O středověkém městečku a jeho lidech. Třídy nebo skupiny se rozdělí do malých výzkumných skupin, které pak budou informovat, k jakému resultátu došly: Skupina 1.: Město, jeho položení, architektura, hospodářství, vládní forma atd.
Skupina 2.: Čím se zabývali obyvatelé města?
Skupina 3.: Odívání (jak chodili oblečení).
Skupina 4.: Hudba k různým částem hry (život ve městě, procesí mnichů, náladová hudba).
3. Lidé, jejich problémy, jejich vzájemné vztahy a nálady. Občané: jejich hrdost a sebevědomí, později starostlivost, jejich malá naděje a neklid.
- Nils: jeho překvapení, napětí, zvědavost a radost ze všech podivuhodných věcí, které viděl. Jeho chyby a nakonec jeho stoupající porozumění a odvaha.

IV..Rozvržení příběhu (vypravěčem může být třeba čáp)

1. Jednoho večera ve středověkém městě, tamější život, lidé, jejich práce a různý způsob jednání.
2. Co se mohlo ve městě přihodit, co vedlo ke změně (např. chudák může prosit o pomoc, kterou bohatí občané odmítnou).
3. Přichází trest. Město klesá ke dnu moře.
4. Přešlo mnoho staletí.
5. Nils přilétá na zádech čápa a zůstane na pustém pobřeží.
6. Město se vynořuje z moře.
7. Nils objeví město a zvědavě putuje jeho úzkými uličkami.

8. Obchodníci nabízejí své zboží Nilsovi.
 9. Nils hledá peníz, který viděl na pobřeží, ale odhodil ho.
 10. Nenalézá ho však a město zase klesá do moře
 11. Nils a Čáp se smutně vracejí k divokým husám a dlouhá cesta pokračuje.
- V. Procházka historií s celou skupinou, která tu improvizovala Nilse a Čápa. Pak může být příběh uveden vcelku s rozdělenými rolemi.

Taková skupinová práce, která tu probíhá jako hra, zaktivizovala spoluúčinkující děti daleko více a dala jim bohatou možnost, aby se vyjádřily, zkrátka: aby tvořily.

Drama zahrnuje všechny múzické obory. Také pro literaturu, hudbu nebo umění jako stimulující prostředky při dramatické práci s dětmi platí: jen to nejlepší je dost dobré.

VOLNÝ VÝTISK